

Πρόλογος

Στο ερώτημα τί είναι διάλεκτος¹ θα μπορούσε να απαντήσει κανείς ότι είναι μια τοπική ποικιλία που παρουσιάζει διαφοροποιήσεις από την κοινή, επίσημη γλώσσα του κράτους, όπως άλλωστε και από τα άλλα διαλεκτικά συστήματα μιας συγκεκριμένης γλώσσας, σε όλα τα επίπεδα του λόγου, φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη. Συγκρινόμενη με την κοινή, δεν είναι πάντα αποδεκτή από τους φυσικούς ομιλητές θεωρούμενη σύστημα χαμηλού γοήτρου, όχι γιατί αφορά την έκφραση ομιλητών με χαμηλό επίπεδο μόρφωσης, αλλά γιατί λόγω πολιτικών και ιστορικών συγκυριών δεν μπόρεσε να επιβληθεί ως η επίσημη γλώσσα του κράτους.

Κάθε διάλεκτος, ανεξάρτητα από τον αριθμό των φυσικών ομιλητών της, εμφανίζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε επίπεδο γραμματικής περιγραφής και ανάλυσης διότι διατηρεί στοιχεία που έχουν εξαφανιστεί, ή δεν υπήρξαν ποτέ στην επίσημη κοινή. Παρέχει έτσι στους ερευνητές την ευχέρεια να κατανοήσουν, αλλά και να εμβαθύνουν στη μελέτη του γλωσσικού πλούτου της γλώσσας στην οποία ανήκει - στη συγκεκριμένη περίπτωση της Ελληνικής- συμπληρώνοντας τη γνώση για την ιστορία και την εξέλιξη της συγκεκριμένης γλώσσας.

Στον ελληνικό επιστημονικό χώρο, υπάρχει σοβαρή έλλειψη οργανωμένης καταγραφής διαλέκτων, απουσία διαλεκτικού χάρτη και ανυπαρξία συγκεκριμένης γλωσσικής πολιτικής από το επίσημο κράτος. Με αυτά τα δεδομένα, η προσπάθεια που έχει ξεκινήσει τα τελευταία δέκα έτη από το *Εργαστήριο Νεοελληνικών Διαλέκτων* (www.philology.upatras.gr/LMGD/el.index.html) του Πανεπιστημίου Πατρών για την καταγραφή και μελέτη ελληνογενών διαλεκτικών συστημάτων αποτελεί συμβολή όχι μόνον στο χώρο της γλωσσικής έρευνας αλλά και σε αυτόν της διάσωσης ενός σημαντικού τμήματος της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς, του τμήματος των διαλέκτων που τελούν υπό εξαφάνιση. Παράλληλα, με τη σύνταξη μελετών παρέχεται η δυνατότητα στην ποικιλία του ελληνικού γλωσσικού πλούτου να γίνει γνωστή στην ευρύτερη διεθνή επιστημονική κοινότητα.

Μεταξύ των διαλέκτων της Ελληνικής, ιδιαίτερο ενδιαφέρον εμφανίζει η διάλεκτος των Μεγάρων, η οποία ομοιάζει με αυτή της Κύμης, των κωμοπόλεων Αυλωναρίου και Κονίστρων, της Αίγινας, και κυρίως με τη διάλεκτο της Παλαιάς Αθήνας (βλ. Χατζιδάκι, 1916: 2-7). Η συγκεκριμένη διάλεκτος αποτελεί *γλωσσική νησίδα*, καθώς στην γύρω περιοχή ομιλούνται κυρίως Αρβανίτικα, και προσφέρει ενδιαφέροντα δεδομένα σε κοινωνιογλωσσικό επίπεδο: αντικατοπτρίζει μία κοινότητα, η οποία, παρά τη γεωγραφική της εγγύτητα και τη στενή πολιτισμική της επαφή με την πρωτεύουσα, κατόρθωσε να διατηρήσει τα δικά της χαρακτηριστικά. Κατά ένα λόγο, αυτό οφείλεται στις προσπάθειες των ομιλητών να κρατήσουν ζωντανή τη γλωσσική τους ποικιλία. Είναι χαρακτηριστικό ότι γράφουν λογοτεχνικά κείμενα σε 'ντοπιολαλιά', οργανώνουν πολιτιστικές εκδηλώσεις με στόχο τη διατήρηση των ιδιαίτερων γλωσσικών και πολιτισμικών τους στοιχείων,

---

¹ Στη διαλεκτολογική έρευνα δεν υπάρχουν σαφή επιστημονικά κριτήρια με βάση τα οποία μπορεί να υπάρξει διάκριση ανάμεσα στη διάλεκτο και σε αυτό που στην Ελλάδα ονομάζεται ιδίωμα. Στο παρόν κείμενο, τα Μεγαρίτικα χαρακτηρίζονται ως διάλεκτος αν και στον Κοντοσόπουλο (2001) αναφέρονται ως ιδίωμα.

προσπαθούν να ανανεώσουν τη διάλεκτό τους μέσα από εφαρμογές κοινωνικής δικτύωσης. Παρ' όλα αυτά, σε σχέση με άλλες διαλέκτους (π.χ. Λεσβιακά, Κρητικά) η διάλεκτος των Μεγάρων βρίσκεται στο τελευταίο στάδιο ενός ομιλούμενου γλωσσικού συστήματος. Η συστηματική καταγραφή και μελέτη της προσλαμβάνει ιδιαίτερη σημασία και για έναν επιπλέον λόγο: μας οδηγεί στην κατανόηση της αθηναϊκής διαλέκτου, όπως αυτή είχε διαμορφωθεί κατά τον 17ο, 18ο, και 19ο αιώνα.

Στην αρχαιότητα, οι Μεγαρείς ομιλούσαν τη δωρική διάλεκτο, ενώ στη νεώτερη εποχή η διάλεκτός τους ανήκει στην ομάδα των νοτίων ιδιωμάτων, με βάση τη διάκριση του Χατζιδάκι (1892) σε βόρεια και νότια ιδιώματα.² Έμεινε δε αρκετά συντηρητική, αφού εμφανίζει κάποια αρχαιοπρεπή φωνολογικά, μορφολογικά και λεξιλογικά στοιχεία (Κοντοσόπουλος, 2001: 86-88, Μπεναρδής, 2006).³ Για παράδειγμα, το 'υ' προφέρεται ως [y], όπως και στην κλασική εποχή (π.χ. /χ_υνο] 'χύνω'), και έχει επεκταθεί στον αόριστο όλων των ρημάτων το 'κ', χαρακτηριστικό του αορίστου των αρχαίων αθέματων ρημάτων σε -μι (π.χ. πούληκα αντί για πούλησα).

Η παρούσα έκδοση του περιοδικού *Patras Working Papers in Linguistics* του *Εργαστηρίου Νεοελληνικών Διαλέκτων* του Πανεπιστημίου Πατρών αποτελεί παρουσίαση των αποτελεσμάτων της ερευνητικής δραστηριότητας του Εργαστηρίου με αντικείμενο τη διάλεκτο των Μεγάρων, η οποία έλαβε χώρα κατά την περίοδο 2009 – 2010, στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος *Από το γλωσσικό ιδίωμα των Μεγάρων στο γλωσσικό ιδίωμα της παλαιάς Αθήνας*. Η έρευνα χρηματοδοτήθηκε κατά κύριο λόγο από το Ίδρυμα Λεβέντη και δευτερευόντως από το Δήμο Μεγαρέων. Σε αυτή συμμετείχε η ερευνητική ομάδα του Εργαστηρίου με τους: καθηγήτρια Αγγελική Ράλλη, επίκ. καθηγητή Δημήτρη Παπαζαχαρίου, ερευνήτρια β' βαθμίδας Ιωάννα Μανωλέσσου, τους διδάκτορες Δήμητρα Μελισσαροπούλου, Ελεονώρα Δημελά και Αθανάσιο Καρασίμο, και τους υποψήφιους διδάκτορες Νίκο Κουτσούκο, Μάριο Ανδρέου, Χρήστο Παπαναγιώτου και Μαρία Κολιοπούλου. Με την ερευνητική ομάδα συνεργάστηκαν η Αγγελική Σύρκου και ο Γιώργος Ξυδόπουλος, λέκτωρ και επίκουρος καθηγητής, αντίστοιχα, στο Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πατρών, ο επίκουρος καθηγητής του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών Νικόλαος Παντελίδης, ο μεταπτυχιακός φοιτητής Μιχάλης Κωνσταντίνου και ο πληροφορικός, Δημήτρης Ασημακόπουλος.

Η ερευνητική δραστηριότητα επικεντρώθηκε: (α) στη συγκέντρωση και μελέτη της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, (β) στη συγκέντρωση χειρογράφων από ιδιωτικές συλλογές και από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους, (γ) στην ψηφιοποίηση παλαιών χειρογράφων και μελέτη ενός ικανού αριθμού εξ αυτών (1. των συμβολαίων από τα

---

² Τα κύρια χαρακτηριστικά αυτής της διάκρισης είναι η παρουσία (βόρεια ιδιώματα) ή απουσία (νότια ιδιώματα) της αποβολής των άτονων /i/ και /u/ (κώφωση) καθώς και της ανύψωσης των άτονων /e/ και /o/.

³ Τα Μεγαρίτικα δεν εμφανίζουν συντακτικά φαινόμενα τα οποία να αποκλίνουν σημαντικά από την Κοινή Νέα Ελληνική. Το ίδιο συμβαίνει και με τις περισσότερες νεοελληνικές διαλέκτους (Ralli 2007).

αρχεία των συμβολαιογράφων Παρασκευής Μακρυγιάννη [αρχεία Ιωάννου Πανούση, Μελετίου Λουκά και Ιωάννου Μυριαγκόπουλου] και Θωμά Μπέη [αρχείο Περιάνδρου Φιλιπόπουλου]) και 2. των χειρογράφων και επιστημονικών εργασιών κατατεθειμένων στο Ιστορικό Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών), (δ) σε μαγνητοφωνήσεις συνεχούς διαλεκτικού λόγου διάρκειας 13 ωρών, (ε) στην απομαγνητοφώνηση, επισημείωση και ενσωμάτωση του προφορικού υλικού στη βάση δεδομένων GreeD του *Εργαστηρίου Νεοελληνικών Διαλέκτων*, (στ) στην καταγραφή και οργάνωση βάσης μετα-δεδομένων από τις ηχογραφήσεις (κοινωνικά και ηλικιακά χαρακτηριστικά, χαρακτηριστικά καταγωγής), (ζ) στην περιγραφή και μελέτη του λεξιλογίου και των βασικών γλωσσικών επιπέδων της μεγαρικής διαλέκτου, δηλαδή της φωνολογίας και της μορφολογίας, τέλος, (η) στη συγγραφή εργασιών που περιέχονται στον παρόντα τόμο με αντικείμενο τη μεγαρική διάλεκτο.

Ο τόμος περιέχει άρθρα που αναφέρονται στη φωνολογία, τη γραμματική, το λεξικό, την ηλεκτρονική αποθήκευση και επισημείωση του προφορικού διαλεκτικού υλικού, καθώς και στον πολιτισμό των Μεγάρων, έτσι όπως αναδεικνύεται από τη μελέτη παλαιών εγγράφων. Αντικείμενο του άρθρου της Ε. Δημελά αποτελεί η φωνολογία της διαλέκτου, φαινόμενα της οποίας έχουν αρχαϊκό χαρακτήρα και κατατάσσουν τη διάλεκτο στην ίδια ομάδα με την παλαιά αθηναϊκή. Το άρθρο ακολουθείται από μια εξειδικευμένη φωνολογική μελέτη των Ι. Μανωλέσσου και Ν. Κουτσούκου για τη χασμωδία. Μέσα από τη συγχρονική διερεύνηση του φαινομένου προκύπτει ο σημαντικός ρόλος της μορφολογίας, ενώ η διαχρονική εξέταση αποδεικνύει πόσο χρήσιμη είναι η διαλεκτική έρευνα για τον εντοπισμό της εξέλιξης της γλώσσας. Στο επίπεδο της παρουσίασης της κλιτικής μορφολογίας εντάσσονται δύο άρθρα, των Δ. Μελισσαροπούλου, για το όνομα, και Ν. Παντελίδη, για το ρήμα. Η ανάλυση που δίνεται ακολουθεί επιστημονικά πρότυπα, είναι εξαντλητική και η παρουσίαση αναδεικνύει για μια ακόμα φορά τις ιδιαιτερότητες της κλίσης σε διαλεκτικό επίπεδο, καθώς και τις ομοιότητες που μπορεί να εμφανίζει σε διαλέκτους που δεν ήταν σε επαφή. Η σύνθεση λέξεων στη διάλεκτο των Μεγάρων παρουσιάζεται από τη Μ. Κολιοπούλου. Είναι φανερό ότι δεν εμφανίζει ιδιαίτερες διαφορές από αυτή στις άλλες διαλέκτους και επιβεβαιώνει το πόσο πλούσια είναι η συγκεκριμένη διαδικασία σχηματισμού λέξεων στην ελληνική γλώσσα. Μια σύγκριση των λεξικών που έχουν συνταχθεί και δημοσιευθεί για τη μεγαρική διάλεκτο επιχειρείται από τον Γ. Ξυδόπουλο. Το εγχείρημα είναι σημαντικό, αφού παρόμοιο δεν έχει υπάρξει ως τώρα για κανένα άλλο λεξικό ελληνικής διαλέκτου. Ακολουθεί η παρουσίαση από τον Α. Καρασίμο της εισαγωγής των μεγαρικών προφορικών δεδομένων στην ηλεκτρονική βάση του *Εργαστηρίου Νεοελληνικών Διαλέκτων* GreeD. Τονίζεται η χρησιμότητα της ύπαρξης της βάσης, τόσο για το συγκεκριμένο διαλεκτικό υλικό όσο και για άλλα προφορικά δεδομένα, αφού είναι επισημειωμένα και ηλεκτρονικά προσπελάσιμα, με αποτέλεσμα να είναι εύκολα προσβάσιμα στο χρήστη. Ο τόμος κλείνει με το άρθρο της Α. Σύρκου για τη μελέτη των δικαιοπρακτικών εγγράφων της μεγαρικής συλλογής (1688-1835), όπου γίνεται κατανοητός ο πνευματικός και υλικός πολιτισμός της μεγαρικής κοινωνίας «που ήταν πάντα μια ελληνόφωνη πολιτεία, όταν η γύρω περιοχή μιλούσε αρβανίτικα».

Ελπίζω ότι το μεγαρικό διαλεκτικό υλικό, καθώς και η εξοικείωση των ερευνητών με τη συγκεκριμένη διάλεκτο να αποτελέσουν βάση για εκπαίδευση και έρευνα τόσο στο Πανεπιστήμιο Πατρών όσο και σε άλλα πανεπιστήμια, στο πλαίσιο διαπανεπιστημιακής συνεργασίας. Είμαι πεπεισμένη ότι θα καταστεί πολύτιμη πηγή γλωσσικού υλικού για τους μελετητές.

Βιβλιογραφία

- Hatzidakis, G. (1892). *Einleitung in die neugriechische Grammatik*. Leipzig: Breitkopf & Hartel.
- Ralli, A. (2007). Syntactic and Morphosyntactic Phenomena in Modern Greek Dialects: The State of the Art. *Journal of Greek Linguistics* 7(1), 121-159.
- Κοντοσόπουλος, Ν. (2001). *Διάλεκτοι και ιδιώματα της νέας ελληνικής* (3η έκδοση). Αθήνα: Γρηγόρης.
- Μπεναρδής, Μ. (2006). *Γραμματική και λεξικό μεγαρικού ιδιώματος*. Αθήνα: Λύκειο Ελληνίδων.
- Χατζιδάκις, Γ. (1916). Περί της μεγαρικής διαλέκτου και των συγγενών αυτής ιδιωμάτων. *Γλωσσολογικάί Έρευναι (Λεξικογραφικόν Δελτίον, παράρτημα 4)*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών-Κέντρο Συντάξεως του Ιστορικού Λεξικού.

Πάτρα, 20 Αυγούστου 2011

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΡΑΛΛΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ Ν/Ε ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ
ralli@upatras.gr
www.philology.upatras.gr/ralli.angela